

Laudatio

URRUTIA BADIOLA, Andres
Euskaltzainburua

Joan Mari Torrealdai euskaltzain osoaren inguruan batu gara, bera eta berak urte luzeetan egindako lana goraiatzeko asmotan. Markoa ere, ezin aproposagoa, "Zentsura eta Literatura: memoria eztabaidatuak" nazioarteko biltzarra baita gure kokalekua eta zentsura baita Joan Mari Torrealdai berak, behin eta berriro, jorratu duen gaia.

Hartara eta biltzarraren antolatzaileak egoki asmatua, Joan Mari Torrealdairekiko *laudatio*a, bera baita zentsuraren gaiari hurbiletik so egin dion ikertzaile euskalduna. Euskaraz eta euskararen erabileraren ondorioz sorturiko emaitzen zentsura izan du helburu nagusia Torrealdaik eta hortik datorri ere, biltzar honetan laudatua izateko meritua.

Kontua, alabaina, osterantzekoa ere izan daiteke, besteak beste, haren eginak eta ekinak biografia soil batean baino, goragoko mailan jartzeko modukoak baitira.

Badira Torrealdairen biografian nabarmentzeko arloak eta azpimarratzekoak ere bai, hain zuzen, bere ibilbide osoa laburbiltzen dutenak, bere zereginetan neke eta etengabe uztartu baititu berak bi osagarri ezinbesteko, sarri-sarri bereiz eta banandurik agertzen zaizkigunak.

Hitz batez esateko jakintza, jakin-nahia, ikastea izan ditu gogoko txiki-txikitatik, eta berak aitortu bezala, eta horrekin batera, ekintzetarako asmoa eta erabakimena, jakintzatik zetorkiona gizarteari itzuli nahian jardun baitu eta egun ere, badihardu Joan Mari Torrealdaik.

Horra bada, jakintzatik ekintzetara haren bizitzaren haria eta hari horren barruan bilbatu dituen gertaerak eta egoerak. Bizkaiko Foruan jaio zen 1942. urtean, Urberuaga auzoan, eta gazterik ezagutu zituen familiaren bidez, urte batzuk lehenago, aldameneko Gernikan gertatutako triskantzak eta birrintzeak. Esku-eskura izan zituen orduko jazoeren eta gerra zibil anker eta zitalaren ondorioak.

Ikasteko bokazioak bultzaturik eta garai hartako askoren antzera, Arantzazuko seminariarako bidea hartu zuen 1954. urtean, inguruan zituen Foruko frantziskotarren ereduja jarraitu nahian. "Humanitateak" izeneko ikasketak egin zituen bost urtez Arantzazun eta Foruan, gero filosofia eta azkenean teologia ere bai.

Arantzazuko esperientzia, hala ere, erabakigarria izan zitzaion bere bizitzan, bertan ikusi baitzituen punta-puntako artista, intelektual eta gizarte eragile asko, orduko urte haietan, XX. mendeko hirurogeiko hamarkadan hain justu ere, Arantzazu izan baitzen euskalgintza eta euskal kulturaren berrikuntzaren lekuko.

Bertan ere, Euskaltzaindiaren batzar esanguratsuak, batik bat, 1968. urtekoa, euskara batuaren nondik norakoak finkatu zituen. Harik aurrera eta etenik gabe *Jakin* aldizkariaren ardura bere gain hartu eta berori zuzendu zuen, euskara batua bultzatzeko eta kultura haize berriak hedatzeko Euskal Herrian zehar, agintari politikoen debeku politikoa etorri arte.

Horraino, beraz, Joan Mari Torrealdaireren lehen aldia. *Jakinen* itxiera borxtatuaren ondoren, unibertsitatearen giroak erakarri zuen eta Okzitaniako Tolosan lizentziadun egin zen, frantses hizkuntza sakon ikastearekin batera. Gero, Parisera soziologia ikasketak egitera eta orduko maisuen irakaskuntzak hartzera. Han ikusi eta ikasi zuen Torrealdaik askatasunaren haria nondik zetorren, han ikusi eta ikasi baitzuen Euskal Herriko hegoaldean zentsurapean zegoena, Parisen bertan libre eta aske zebilela.

Soziologiako ikasketa haietatik etorri zen gerora *Euskal Idazleak gaur* liburua, 1977. urtean, eta hogeitau urte geroago, 1997. urtean, *Euskal Kultura gaur* liburua. Parisen *Elkar* taldearen kide egin zen eta hala jarraitu du, *Elkar Fundazioaren* patronatukidea egun ere badela.

Paristik etorri 1975. urtean eta *Jakin* taldean sartu zen. Laster egokitu zitzaion Bizkaiko *Anaitasuna* aldizkaria ere zuzentzea, Deustuko Unibertsitatearen Soziologia Fakultatean eskolak ematen zituela. Bi urteren ondoren, berriro ere, *Jakinera* eta orduan delibero sendoa hartu zuen Joseba Intxausti, Joxe Azurmendi, Paulo Agirrebaltzategi, Manolo Pagola, José Antonio Aduritz, Pello Huizi eta beste batzuekin *Jakin* aldizkaria euskarazko aldizkari kultural eta modernoa egiteko, aldizkariari lagunduz liburu sail berrien bidez.

Kazetaritza urteak etorri zitzaizkion gerogarrenean eta laster eskuratu zuen gai horren lizentzia Euskal Herriko Unibertsitatean. Soziologia arloan ere, doktorego tesia egin zuen eta argitaratu: *ETB eta euskara*.

Joan den mendeko laurogeiko hamarkadan, familia osatu, tesia defendatu, *Jakin* beregainaren kudeaketa hartu eta *Euskaldunon Egunkaria* kazetaritza proiektuan murgildu zen.

Urte oparoak eta, aldi berean, gatazkatsuak ere, 2003an itxi zutelako *Euskaldunon Egunkaria* eta bidegabeko atxiloketa eta auzibideetan ibili behar izan baitu urte luzeetan, harlauza gogor horretatik ezin libratu. Artean, *Jakin* aldizkaria birmoldatzeko eta lekukotza belaunaldi berriei emateko aukera eta kemenak izan ditu, bertako fundazioaren buru izanik.

Euskaltzaindian, 2007an hartu genuen euskaltzain oso eta sarrera-hitzaldia 2009an egin zuen, Azkue biblioteka eta artxiboaren ardura akademikoa hartuz eta horren berriztatze prozesua sendo bultzatuz.

Esan gabe doa horrek bidea ematen didala orain arte isilean utzi dudana Joan Mari Torrealdaiaren bestelako kezka eta grina, Euskaltzaindiaren sarrera-hitzaldian garatu zuena. Euskal bibliografia dugu hori, urtero-urtero bildu baititu euskarazko liburuak, sailkatu eta ondorio zehatzak atera, euskal bibliografia oso baten esperantzaz; horra, bada, berak argitaraturiko *XX. mendeko euskal liburuen katalogoa*.

Liburuak, nolana ere, objektu hutsak izan daitezke askoren iritziz, arimagabekoak. Joan Marirentzat, berriz, euskal liburuak ez dira halakoak, ez bada kultura oso baten isla. Hainbatez, Joan Mari Torrealdaik kezka bizia erakutsi du ikertzeko eta aztertzeko euskal liburuen inguruan izan diren liburu-politika eta hizkuntza-politika, bereziki, zentsuraren bidez eta horiek

arakatu zituen bere doktorego tesian: *La censura gubernativa y el libro vasco* (1936-1983).

Bete-betean dator hori biltzar honen helburuarekin eta hor dago Joan Mari Torrealdairen ahalegin askoren emaitza, hain juxtu ere, jardunaldi honetan lantzen ari direnak. Horra hor, horrekin barne-barnetik lotua bere osterantzeko arloa, alegia, euskararen gutxiestea eta zokoratzea. Besteak beste, egoki zertuak, *El libro negro del euskera* (1998) delakoan eta berrikitan, *Asedio al euskera. Más allá del libro negro* (2018) argitalpenean.

Hortaz, Joan Mari Torrealdaik ukituriko arloak giza eta gizarte zientzietatik begiratuta ugariak dira eta jakintza oso baten adierazleak: kazetaritza, soziologia, Akademia, euskararen geroa... horietan guztietan, nondik nahi begiratuta ere, beti bilatu du bere ezaupideak herriaren zerbitzu eta onurarako izatea, herri euskaldun horri kultura-azpiegitura egokiak asmatuz eta gauzatuz.

Anaitasuna, Jakin, Euskaldunon Egunkaria, Euskal liburuen katalogoa, Euskaltzaindia ez dira besterik kate luze baten katebegiak baino. Kategintza horretan herriaren garapena eta askatasuna izan ditu helburu eta xede, herri euskaldunak egungo gizartean behar dituen kultura-tresnak sortuz eta zabalduz.

Horrexegatik omentzen dugu gaur Joan Mari Torrealdai gure adiskidea.

Guretzat eta herriarentzat eredugarria, uztartzen jakin izan duelako jakintza eta ekintza, garai zail zein gozoetan. Bizitzak on-gaitzak ekartzen ditu. Halakoak ere izan ditu Joan Mari Torrealdaik eta azken urteetako pairamen latzak, horren ondorioak oraindik ere sendatu gabe daudela, gaur, aldiz, poztasunerako bide bihurtu nahi ditugu guztion artean Joan Mari adiskidea, zuri omentze hau egiten dizugula.

Buka dezadan nirea, zuri eskerrak emanez euskara eta euskal kulturaren mesederako egin, egiten eta egingo duzun guztiagatik; zure etxeko eta familiarakoei, zurekin bat egin dutelako une garratz eta alaietan eta hona hurre-ratu zareten guztioi, guztion artean egiten baitiogu omenaldi hau Joan Mari Torrealdairi.

Seguru nago haren ildo beretik beste batzuk ere etorriko direla eta horrexegatik duela ehun urte Euskaltzaindia sortu zutenen gogo beretik esan dezagun egun ere, Joan Mari Torrealdairen omenez, *ekin eta jarrai*.